

УДК 82-6(477+438):929 Кобринська

Кріль К.

УКРАЇНКА НАТАЛІЯ КОБРИНСЬКА І ПОЛЬСЬКІСТЬ (ДО 100-Х РОКОВИН ВІД ДНЯ СМЕРТІ)

Анотація. Українська письменниця, одна з найяскравіших діячок жіночого руху Наталія Кобринська (1856–1920) дбаючи про розвиток рідної нації, перебувала в безпосередніх зв'язках з поляками.

Стаття базується виключно на архівному матеріалі, котрий характеризує у високому плані довголітню суспільно-політичну, літературну та культурологічну діяльність Н. Кобринської, зокрема у проблемі зв'язків Галичини й України в цілому зі світом, видатними діячами зарубіжжя та особливо поляками на їх батьківщині й за кордоном (приміром, у Швейцарії). Дослідження містить важливий матеріал із епістолярної спадщини Н.Кобринської як організаторки жіночого руху та становлення зв'язків із слов'янством й іншими землями. Листування Н. Кобринської збагачує документальними фактами як історію, так і літературу, літературну і суспільно-політичну критику не тільки України, а рівно ж і Польщі. Стаття дає можливість і в наш час, скориставшись архівними джерелами, розширювати дослідження у проблемах суспільних контактів України зі світом.

Ключові слова: Наталія Кобринська, Галичина, листування, громадсько-політична й культурологічна діяльність на прикладі польсько-українських взаємин.

Інформація про автора: Кріль Катерина, кандидат філол. наук.

Електронна адреса: valentiskr@ukr.net

Kril K.

A UKRAINIAN WOMAN NATALIA KOBRYNSKA AND PROMINENT PEOPLE OF POLAND

Abstract. Caring for the development of her native nation, Natalia Kobrynska (1856-1920), the Ukrainian writer and one of the outstanding Women's Movement activists had direct contacts with Poland. She wrote in her "Autobiography" that in her early years she was reading originals of Polish fiction as well as socio-political pieces from her father's private home library, including "Letters from Krakiv", the three-volume book by J. Kremer, "Pan Tadeusz" and "Dziady" by Mickiewicz, literary works by Hofman-Tanska. She was fascinated by E. Ozheshko's book «Kilka słów o kobietach» ("Some words about women"). Works by B. Limanovsky, the outstanding Polish activist, were of her special interest, since she knew him in person and often wrote about him to I. Franko and M. Pavlyk. Being in Switzerland, she felt appreciation on the part of the representatives of Polish diaspora and students. For quite a long time Kobrynska was linked by bonds of friendship with Vysloukh family – Boleslav and Maria – in the form of continual correspondence. She wrote a review for «Na przeboj» ("Into the Breach"), the literary work by M. Sheliha. Her story "Pani Shuminska" ("Mrs Shuminska" or "The Spirit of the Age") was translated into Polish by Masliak and Orkan.

Presented research exposes one of the aspects of Kobrynska's activity, that is, socio-political and cultural, in the framework of the relations between Ukraine and Poland.

The article is based exclusively on archive evidences which highly characterise long-term social and political activity of N. Kobrynska as well as her contribution to literature and cultural studies in terms of international ties of Ukraine and Galicia with the world-known foreign activists, particularly from Poland, in their homelands well as abroad (in Switzerland, for example). The study includes important information about Kobrynska's epistolary legacy as a leader of Women's Movement and initiator of ties with Slavs and other lands. Kobrynska personal writings enriches history and literature of Ukraine and Poland with indisputable facts important for literary, social and cultural criticism of both countries. The article enables us to broaden studies in terms of world contacts of Ukraine with the help of archival material.

Key words: Natalia Kobrynska, Galicia, personal writings, ties with Polish culture.

Information about author: Kril Kateryna, PhD of philology.

E-mail: valentiskr@ukr.net

Kril K.

UKRAINKA NATALIA KOBRYŃSKA A JEJ POLSKOŚĆ (Z OKAZJI 100. ROCZNICY ŚMIERCI)

Streszczenie. *Ukraińska pisarka, jedna z najjaskrawszych działaczek ruchu kobiet Natalia Kobryńska (1856–1920) dbała o rozwój własnego narodu i przebywała w ciągłym bezpośrednim kontakcie z Polakami.*

Artykuł jest oparty o materiały archiwalne, które ilustrują wieloletnią działalność społeczno-polityczną, literacką i kulturologiczną Kobryńskiej, zwłaszcza w zakresie związków Galicji i całej Ukrainy ze światem, wybitnymi działaczami zagranicznymi, a szczególnie Polakami, na Ojczyźnie i poza jej granicami (na przykład, w Szwajcarii). Badanie obejmuje materiały epistolarne Kobryńskiej jako organizatorki ruchu kobiet i działaczki na rzecz ustalenia związków ze słowianstwem innych krajów. Korespondencja Kobryńskiej zawiera fakty dokumentalne o historii i literaturze oraz krytyce społeczno-politycznej zarówno Ukrainy, jak i Polski. Artykuł daje możliwość rozszerzenia badania nad kwestiami kontaktów społecznych Ukrainy ze światem.

Słowa kluczowe: *Natalia Kobryńska, Galicja, korespondencja, działalność społeczno-polityczna i kulturowa na przykładzie stosunków polsko-ukraińskich.*

Nota o autorze: *Kril Kateryna, kandydat nauk filologicznych.*

E-mail: valentiskr@ukr.net

Корінна галичанка з добре знаного й авторитетного в цілому Галицькому краю священничого роду Озаркевичів, котрі замешкали у місцях, наданих їм парафії на Станіславщині. Це зокрема терени Коломийщини, Снятинщини, село Белелуя та врешті місто Болехів, що мало і свою велику історію, і Магдебурзьке право та інші цікавини. Місто Снятин також зайняв важливий відрізок життєвого і службового шляху для всіх Озаркевичів та зокрема Наталії, у котрому деякий час проживала з чоловіком – греко-католицьким священником Теофілем Кобринським.

Увесь родовід Озаркевичів з близькими та подальшими родичами характеризувався сильно виявленими національними властивостями українства, що особливо закріпилося в діяльності «РУСЬКИХ АФІН», як називано в ті часи за ви-

сокою українськістю родину о. Івана Озаркевича-молодшого – батька Наталії, її сестри – Їроними та трьох братів.

І хоч Галичина була розділена між владами в більшості Австрійщини і Польщі, все ж у місцях проживання Озаркевичів поляки і польськість, як і мова про Польщу, відчувалися високим ступенем буття, панували у різних сферах життя, побуту, громадської участі, в освіті, культурі тощо. І корінні українці не цуралися ДОБРОГО з боку польщизни, що могло приносити певну користь для громадськості Краю. А Озаркевичі своєю великою родиною, будучи високого рівня церковно-світського, по особливому дбаючи про розвиток української нації, її поступ, все ж не оминали і поляків, що проживали поруч, і польську мову (адже це була й людська риса виховання), а, головню, польську літературу, котра мала своїх досконало кваліфікованих авторів у широкому вияві творчої індивідуальності у різних жанрах та цікавої тематики. Мала свого читача серед українців Галичини і польська преса, в якій досить часто друкувалися й Франко, Павлик та інші діячі. Навіть відомі галицькі представники не нехтували й знайомством з поляками-письменниками, діячами суспільного руху, редакторами газет і часописів, що тут виходили досить успішно. Не байдужою до літератури та взагалі до польської книжки була й Наталія, про що досить авторитетно розповіла в своїй «Автобіографії». Та й польську мову вивчала поруч із рідною мовою і знала досконало, бо значно пізніше, керуючи жіночим рухом в Галичині та встановлюючи зв'язки з європейським рухом і окремими товариствами, їхніми керівниками, в тому числі з поляками в Польщі та в діаспорі, писала цікаві за змістом й оригінальністю написання листи польською та іншими мовами (залежно від адресата). Перші кроки до успішного знайомства з польським словом завдячувала (як і знанням інших мов) своєму батькові, у бібліотеці котрого мала багатий вибір різноманітної тематики книг з художніми творами та різних матеріалів суспільного значення й політичної спрямованості. Із задоволенням згадувала Наталія про своє «навчальне» дитинство, зокрема щодо знайомства й інтенсивного читання польської літератури в домашній бібліотеці батька та «діставання» польською мовою книжок у знайомих польських родин сусідніх з Белелуєю сіл. Можливо, що саме «польські повісті», як зазначала в «Автобіографії», поруч з різними жанрами творів авторів зі світовим визнанням, в тому числі й українських, сприяли її творчим нахилам до реалістичної творчості та й одночасно глибоко продуманої та збагаченої новизною й важливістю тем, зв'язкам із суспільно-політичними подіями свого Краю та його поступом.

Літературі як художній, так і наукового змісту, Наталія надавала великої уваги з дитинства, а на протязі всього життя читала, вивчала і відверто писала про її велику роль та особливе значення для окремої людини і суспільства взагалі. У школі творчого зростання, як зазначала сама Н. Кобринська, українська і польська література дістали найвищу оцінку. Не можна забувати і те, що Озаркевичівна виростала в своєрідно високого патріотизму середовищі батьківського дому, де святинєю не тільки культурного життя, а й самого побуту було дотримання Шевченкових заповітів щодо узаконених нацією традиційних норм: «чужому навчайтеся й свого не цурайтеся». І саме така особливість українського буття в його

історичному розвитку не дозволяла нехтувати культурними й особливо літературними скарбами – польського на галицькій землі. І це зближення українсько-польського змісту стало формувати одну з проблем культурних та літературних (і не тільки!) зв'язків, що представили значне зацікавлення для науки широких розгалужень. Наталія Кобринська, як корінна галичанка української національності, зростала й мужніла, перебуваючи в безпосередніх зв'язках із поляками від самого дитинства. Адже поруч з українською в різних сферах життя була польська мова, польська книжка, журнали, газети, польські назви і т. ін. Своїм характером і здібностями, широтою знань Озаркевичівна від дитячих літ була завжди легкозрозумілою своїм ровесникам польської національності. І ніхто не міг позмагатися з нею у мовних проблемах, бо досконало знала, завдячуючи батькам своїм, польську мову в усному, письмовому а також інтенсивному читанні літератури різної тематики, спрямування і змісту книг. У Галичині такий «набуток» знань і вміння для Н. Кобринської не становив жодних труднощів, у чому були на свій подив переконані всі домашні особи родини, а особливо брати-студенти. Цього не приховувала ні перед ким, а, навпаки, була горда від знань і набутого вміння. Адже в Галичині значна частина населення спілкувалася польською, читала газети і журнали та інші видання, що виходили. Друкувалися й статті різної тематики, книжки, перекладалися художні твори, велись ділові папери та урядові справи.

Багата домашня бібліотека о. Озаркевича налічувала чимало книг польською мовою авторитетних, хоч і різних авторів, та широкої тематики й особливо важливого змісту й спрямування. Варто зауважити, що цікавість Наталії до польської книжки не обмежувала її вибору щодо іноземних мов інших націй. І вчителем для неї у цьому був неабиякий авторитет суспільний – батько, котрий знав інші мови, і про це з особливою приємністю згадувала у своїй «Автобіографії» Наталія Кобринська.

Жадоба до читання була характерна для неї від дитинства, від першої прочитаної книжки, хоч і в безсистемності. Бо ж, як зазначала в «Автобіографії» вже пізніших років, були цікавими для неї три томи «Листів з Кракова» Юзефа Кремера, котрі читав батько, а також польські повісті, поезія різних авторів, зокрема твори А. Міцкевича, котрого твори, особливо «Дзяди», які захоплююче читала напам'ять у домашньому колі та в товаристві студентів. Про це з великою приємністю згадував її близький родич Теофіл Окуневський та брати-студенти. У десятилітньому віці Наталія змінила напрям читання всього, що потрапляло в її руки, навіть вирішила позичати книжки у знайомих для батьків людей, а особливо тих поляків, що мали досить багаті бібліотеки, як, прикладом, властительки ближчих сіл. І була це вже література не тільки для дітей, педагогічна, виховного характеру, а ширшої і важливішої тематики та відповідного суспільного спрямування. Саме в одній польській книжці й натрапила на тему, котра її захопила по-особливому, як згадувала в «Автобіографії». Йшлося про «рецензію французької розвідки, автор котрої обурювався на те, що жінки ставлять нижче муштин (...)» [1, 374]. А незабаром прочитала й твори (праці) Гофманової-Танської, яка на той час була в польській суспільності авторитетною авторкою та діячкою. Варто не забувати й те, що зпосеред тих поляків (зокрема жінок), котрих з пошаною згадує

Н. Кобринська в «Автобіографії», була властителька «...того села, де мій батько був парохом. Вона спочатку бралася до того з педагогічного боку (...), я то скоро прочитувала і все їй надійшло, що не маю що читати; вона стала мені давати, що мала у себе і що їй під руку підпало. Тим чином зазізналася я з усіма польськими поетами і іншими польськими авторами. Між іншим подибалася я отут з Гофмановою» [1, 374]. Саме від праць Гофманової Наталія зосередила свою увагу на питаннях чи навіть проблемі становища жінки в родині та суспільстві. Згодом важливою книгою для її зростання і свідомого сприйняття суспільного значення питань стала «Історія цивілізації в Англії» Г.-Т. Бокля. Слідом за цим автором стануть Біхнер, Ренан, Гекль, Дарвін та багато інших. Знаючи іноземні мови, Наталія легко читає, крім польської, німецькою мовою багатьох європейських класиків. При всьому розмаїтті тематики і спрямування різних книг Наталія не полишала польського слова. Зачитувалася й творами Е. Ожешко, особливо цінувала цю письменницю за її книжку «*Kilka słow o kobietach*». Поважаючи обох польських авторок (Гофман та Ожешко), на цей час вже мала до них певні питання, а подекуди й претензії як до вже відомих суспільних діячок.

Про те, що з великим інтересом та навіть цілеспрямовано Наталія в юнацькі роки зачитувалася польською літературою різної тематики, жанрів та направленості непоодиноким і визнаним авторів-авторитетів польської нації, і не тільки жінок, а й чоловіків, дуже широко, правдиво та щиро розповів Теофіл Окуневський у своїх спогадах про Озаркевичівну, котрі було надруковано у збірнику «Першому українському борцеві за права жінки» [17, 5-6]. «Ми, її молодші брати, що приїздили з гімназій, – наголошував автор спогадів, – почули не раз від нашої сестри нові річі, і вона відчитувала нам Міцкевичового «*Pana Tadeusza*». Звідки вона їх у Белелуї добула, не знаю» [17, 5]. Тут же Т. Окуневський зазначав: вона їх «тоді своїм інтелектом значно переростала» і, вони «приймали від неї лиш готове та розвозили по трох галицьких гімназіях і по Черновецькій, де учились зразу три її брати» [17, 5]. Особливо характерним є висновок Т. Окуневського про Наталію: «На нас всіх мала Наталія великий вплив» [17, 6]. Природна підстава щодо читання польською мовою для Н. Кобринської оправдувалася загальним добрим ставленням родини Озаркевичів до всього прогресивного у своїй нації та до польської й інших слов'янських і навіть неслов'янських земель і суспільностей. Адже як про звичайний факт згадувала Наталія у своїй «Автобіографії», коли саме у батька на столі побачила «Листи з Кракова» Кремера і зацікавилася та прочитала всі три томи цього видання польською мовою. «Пам'ятаю, що якось на 12-м році мого життя читав батько «Листи з Кракова» Кремера і лишив отворену книжку на якійсь фантастичній легенді з середніх віків, котрі часто в «Листах з Кракова» попадають, — писала Н. Кобринська, — вона якраз нагадувала мені народні казки, котрі пам'ятно любила-м, і так мене то заохотило, що постановила-м усі 3 томи прочитати» [1, с. 373].

Завдячувала батькові за це «знайомство» з польською літературою та за подальші пошуки польських книжок на вже зацікавлену тематику у домашній бібліотеці та у збережених в домі місцях, бо, як зазначала, «менше потрібні книжки держав батько в паках на поді» [1, с. 373]. І саме «там ... знайшла раз невеличку польську книжку,

котра дійсно для батька не могла мати ніякої стійності, зате для мене оказалась дуже цінним набутком», – розповідала в «Автобіографії», зазначивши далі, що саме натрапила на статтю питаннях суспільної значимості – становище жінок. Від цього й почалась справжня зацікавленість Наталії – майбутньої суспільної діячки в Галичині та організаторки жіночого руху. А читання художніх творів та матеріалів наукового спрямування чи дослідницького характеру стає цілеспрямованим і набуває суспільного значення. Її «Автобіографія» ряснить такими цікавими фактами, що сприяли формуванню поглядів та допомагали скеровувати увагу на трохи згодом визначену й оформлену ідею – «Жіноче питання». Не буде перебільшенням, що у здобутті знань польської мови, вирозуміння польської літератури, особливо передового, суспільного значення, вивчення поруч з патріотичною українською літературою польської класики та творчості письменників Польщі, котрі на ті роки жили й збагачували свою націю, був саме батько Наталії – о. І. Озаркевич – добрий вчитель іноземних мов для всіх дітей у своїй родині. Велику увагу привертала суспільні діячки Польщі, котрі певним чином продовжували за К. Гофмановою розвивати деякі ідеї в дитячій та педагогічній літературі, зокрема розробляли питання про освіту і виховання. Єлизавета Яричевська з Кракова, Жмаховська Нарсиса, псевд. Габрієла, Елеонора Земенська – перша жінка-філософ у Польщі, Юлія Войковська з Молінських та інші діячки за прикладом Климентини Гофман з Танських присвятили себе літературі та мали на той час реальні успіхи. І галичанка Озаркевичівна не заперечувала впливу цієї ж польської суспільної діячки й педагога. «Я її читала дійсно з великим занятєм, через що еще більше будилося в мені думок щодо положення жінки в суспільстві», – щиро признавалась в «Автобіографії» Н. Кобринська [1, с. 374]. Все ж Озаркевичівна мала і свої міркування щодо піднятих ідей та «жіночого питання» зокрема. Її не задовольняв «...сервілістичний тон тої писарки (...), вічні ради», що «ліпше жінці триматися утертих шляхів, а не рватися на якісь нові дороги життя, (...)» [1, с. 374]. Наталія з повагою поставилася до ідей К. Гофман-Танської, котра справді будила думки і розвивала своїми працями мислення читача у поступовому плані. Однак праці К. Гофман та її теоретичні міркування й тлумачення важливої проблеми про долю і життя жінок при повазі до неї не були обрані єдиним джерелом для галичанки Наталії з Озаркевичів. Не на шкоду ідеям Гофманової, а саме на значну користь для Наталії, коли читання для неї вже не є безсистемним, а згідно продуманих суспільного значення тем, головними авторами стають не тільки українці, поляки, а й дальших земель і країв особистості та ще й винятково авторитетні. Саме в цьому вона щиро призналась у своїй «Автобіографії», коли натрапила на інші важливі праці. Ще не раз і не два молода Кобринська читатиме праці публіцистичні та художні твори польською мовою, буде знайомитися і зустрічатися з польськими діячками тоді й пізніше, зокрема з діаспорою в зарубіжжі, але не в образі польським жінкам-педагогам (як К. Гофман) чи письменству цієї сусідньої нації (як Е. Ожешко), вона свій погляд на суспільні проблеми, пов'язані з «жіночим питанням», скеровує на конкретні наукові праці англійських та інших відомих авторів. Ось як про це згадувала: «Першою книжкою того позитивного напрямку була «Історія цивілізації в Англії» Г.-Т. Бокля. Ту книжку застала я раз у одного священика,

котрий мав її від якогось свого знаомого панка. Та книжка зробила на мене велике враження. Я її відвезла і попросила вдруге. Тим чином прочитала я Біхнера, Ренана, Текля та дещо самого Дарвіна. Попри то знакомилася я з німецькою літературою та іншими європейськими класиками, переведеними на німецький язык (...)» [1, 375]. А були це потрібні й корисні книжки з бібліотеки Віденської «Січі», з Чернівецької «Руської бесіди» та інших міст і товариств.

Завдячувала в отриманні книг і потрібних матеріалів своїм родичам, особливо батькові, а також братам і фамілійцям. А трохи згодом – і чоловік її, греко-католицький священник і суспільний діяч Теофіл Кобринський чимало помагав. «Мій чоловік, – писала в «Автобіографії» Наталія, – завше щирий повірник моїх думок, в тій цілі вистарався для мене о книжку «Про неволю жінок» Штуарта Мілля в німецькім перекладі» (1, 377). Будуть ще цікавими для неї книжки Е. Ожешкової, зокрема «*Kilka słów o kobietach*». Та особливо була задоволена, коли один з братів, будучи на навчанні у Львові, привозив найбільше книг з тамтешніх бібліотек та особливо від І. Франка. Ще не одне ім'я чи прізвище відомих людей того часу, коли Наталія Кобринська ставила свої перші кроки на дорозі суспільної праці (навіть ще поки-що подумки), будуть фігурувати в її статтях, спогадах та кореспонденції, а також при особистих зустрічах чи під час важливих імпрез у Галичині. Тепер, коли її знайомства значно розширюються, навіть головні представники української нації (І. Франко, М. Павлик, М. Драгоманов, Ф. Вовк, М. Грушевський та ін.) сприяють Н. Кобринській у налагодженні навіть особисто-творчих і суспільного значення зв'язків з поляками, зокрема у зарубіжжі (Швейцарія).

У важких умовах галицької дійсності доволі важко доводилось молодій і енергійній та достатньо сміливій Озаркевичівні долати перешкоди на обраному нею особисто життєвому шляху і запланованій суспільній діяльності. Не могла миритися з роздвоєністю деякої частини як української, так і польської «верхівки» «польських кіл», говорила і писала про це відкрито й відверто по правді у статтях («Руське жіноцтво в Галичині в наших часах»), в надто широкій кореспонденції. Адже поставила собі мету через громадську діяльність не роз'єднувати спільних інтересів жіноцтва, а працювати для згуртування жінок різних націй, в тому числі й польських.

Н. Кобринська виховувалася в Галицькому краю, виростала й мужніла поруч з галицькими провідними діячами в особі І. Франка, М. Павлика, своїх братів-студентів та вже відомого далеко за межами України, зокрема рідної Наддніпряни, М. Драгоманова та його прихильників – віденських «січовиків», а також польських діячів суспільного руху, котрих добре знали галичани і зокрема Наталія. Адже в так званому тоді «соціалістичному» процесі діяли й польської нації представники, шановані у галицькому середовищі. Серед багатьох людей процесу «соціалістичного» були Лев Заклинський, Болеслав Лімановський, Сергій Ястшембський, що жив у Швейцарії, Едмунд Бжезінський (з Відня), Олександр Заячківський, Михайло Котурницький (псевд. Станіслав Барабаш), Юзеф Завіша (з Відня) та Дашинські Фелікс, Ігнацій і Зофія, Ян Каспрович (співробітник «Кур'єра Львівського»), Баранецький та ін. З повагою ставилася Н. Кобринська до

учасників польського січневого повстання 1863 р. Особливий інтерес у неї викликали праці Болеслава Лімановського, «котрого все цінила за его письма» [1, с. 380], і з котрим трохи згодом буде особисто зустрічатися в Швейцарії. Значну роль на ті часи відіграла у справі згуртування земляцтва не тільки українського, а й ближчих сусідів, зокрема з польської землі, «Віденська Січ». Н. Кобринська знала, що в «соціалістичному процесі» запідозрені поруч із І. Франком і Станіслав Перебеновський та Антон Перебеновський, котрі жили у Львові. Прогресивні ідеї цього нового пробудження в Галичині мали великий вплив на всіх Озаркевичів і зокрема на Наталію, котра розпочала працю суспільну серед жінок. Адже процес виводив на поверхню суспільного буття і національні питання, про котрі вже говорила з І. Франком та «січовиками». Заговорила про ці питання і в «Автобіографії». «Ненадійно розжарілий процес наших молодих соціалістів сильно мною потряс, – заявила в «Автобіографії», – бо не могла повірити, що «у нас такі питання порушуються, що у нас суть люди не раді з оточуючих обставин» [1, с. 376]. Це признание впевнене та й спиралося на правдиві доказові факти. Воно свідчило про усвідомлення галичанкою Наталією найважливішої проблеми її сучасності і не тільки соціального характеру, а в поєднанні соціальних і національних найперше в Галичині. Але не тільки! Н. Кобринська дивиться і розуміє визначену в її «Автобіографії» сутність значно ширше, з виходом на слов'янство і ширший світ. Цього свідомий був І. Франко, як керівна особа молодіжного руху, що йменували рухом молодих «соціалістів». Адже саме він не випадково назвав Н. Кобринську першою з жінок, що вже працює для суспільного зрушення, зокрема у справі встановлення громадських зв'язків Галичини зі світом. Іван Франко мав реальні підстави сказати про широкий розмах суспільної діяльності Н. Кобринської, зокрема про вже діючі зв'язки з чеськими і німецькими жінками. Сама ж Озаркевичівна знала про існування польського товариства, схвалювала його поступову, прогресивну діяльність. Але свідома була і того, що їх підтримує навіть досить активно польський уряд. А русинам, як переконалася, доводиться вести суспільну діяльність у справі організації жінок без найменших задбань влади тодішньої Галичини, сприяючи поступовому розвитку Краю. І Н. Кобринська, може, як ніхто інший (навіть з чоловіків), добрий приклад мала хіба-що Івана Франка, суспільного діяча з дуже об'ємними планами, котрого намагалася постійно підтримувати, і польських активних діячів у їх добрих справах, котрі не йшли наперекір та витворення різниці в діяльності нового – жіночого руху українок і польських жінок. Добрим фактом, що підтвердив людяне ставлення Н. Кобринської до поляків і Польщі, як і до польськості цієї нації, взагалі, залишалися на всі десятиліття пізнішого часу. І це було її характерною рисою українки й патріотки. У цьому й виражалась справжня аристократичність духа (в найкращому розумінні) галицької суспільної діячки. Адже непоодинокі приклади, коли Н. Кобринська виступала перед поляками за справді спільне в цих двох націях і народах для їх співпраці, для поступу. Тому з великою відповідальністю і впевненістю вона зуміла налагодити та підтримувала довгі роки зв'язки з діаспорою українською і польською у зарубіжжі, зокрема у Швейцарії, де

тривалий час жили і працювали для користі свого Краю суспільно-політичні й наукові діячі та й учасники польського повстання 60-х років (Б. Лімановський та ін.). Зацікавленою була Н. Кобринська вже на той час до польських представників у діаспорі і тих, котрі залишалися в своїм краю, а також були у добрих відносинах до українців у Відні (Товариство «Січ»), та студенти університету (Відень, Цюрих) польської нації та котрі підтримували зв'язки з М. Драгомановим та галичанами (І. Франко, М. Павлик, М. Грушевський та ін.) в Галицькому Львові та інших містах (найперше – Коломия, Стрий, Болехів, Станіславів). Симпатизуючи польським діячам революційно-демократичного руху на даний час, а в подальшому Н. Кобринська також дотримуватиметься сформованої нею ж ідеї на об'єднання жінок навіть без обмежень національної ознаки і підтримуватиме своїх співвітчизників у зарубіжжі та польських діячів, а також, котрі успішно діяли на користь своєї нації, її поступу, котрі врешті не цуралися діяльних галичанок, працюючих для піднесення свого Краю (зокрема Н. Кобринської, С. Окуневської та ін.), а рівно ж і галицьких представників та керівників українського національного зрушення, в діях молодих «соціалістів».

До вподоби саме діаспорі у зарубіжжі були й суспільного значення ідеї «жіночого питання», підняті Озаркевичівною у Віденській «Січі» на 80-ті роки, котрі не залишали байдужими до суспільної ваги справ представників обох націй. А зрештою і в цьому плані на засіданнях у «Січі», котрі не залишали без уваги до їх діяльності широкі кола суспільності, збігалися думки учасників засідань, зокрема коли на той час була присутня й Н. Кобринська. Адже її перші прозові твори, що ставили «питання жіноче» на важливе місце в суспільстві, котрі були сприйняті з тріумфом, по суті дали початок для його широкого обговорення навіть у Галичині, у чому і сприяв особисто І. Франко, готуючи віче у Коломиї (1884). Віче було відкритим, і на засіданнях активно виступали «січовики» (зокрема В. Полянський, О. Терлецький), були тут не тільки українці, а й польські представники. Не могла оминати Коломийське «віче» й сама Н. Кобринська, про що заздалегідь повідомила Івана Франка у своєму навіть першому листі, наголосивши на важливих питаннях, котрі хотіла обговорити з ним особисто та підняти на засіданні. У відкритості, а тим більше правдивості Н. Кобринської не сумнівалися ні «січовики» Віденські (з ними давніше говорила про суспільне значення «жіночого питання»), ні галицькі діячі, ні ближчі сусіди польські. Сама ж, як своєрідний закон свого життя й праці, обрала чисту правду, сміливо про це заявляла та писала, навіть у листах. Розуміла правду та критичне слово на свою адресу та на інших людей. Але до останнього подиху не зносила та не визнавала лжекритики. Не скривала цього в листах чи усних виступах в українських і польських та інших націй товариствах. Адже дуже залежало їй на реальній правді в житті й громадській праці. Доконче все життя прагнула та робила все можливе, щоб у Галичині діяли злагоджено українки і польські жінки. Часто з цього приводу писала у листах, котрі і до сьогоднішнього часу залишилися відкритим її сумлінням правдивості галицької діячки й організаторки жіночого руху. Навіть у листі до чеської діячки жіночого

руху Вільми Соколової-Зайдлової від 26.09. 1891 року (після повернення з подорожі з Львівським «Бояном» до Праги) Н. Кобринська написала, розуміючи деяку незгодженість у діяльності навіть польського жіноцтва, чисту правду: «Не годиться мені виговорювати на поляків, бо се виходить на народний антагонізм» [15]. По особливому діяльна суспільного характеру Галичанка Кобринська не була байдужою до громадських справ як у своїй, так і інших націях. Це було невід'ємною рисою Н. Кобринської-людини з суспільними зацікавленнями. І це було і залишилося особливо важливим для Неї як патріотки своєї нації. Ці її високі властивості розуміли побратими в Галичині, а також діячі інших націй у зарубіжжі. А серед цього поважного «гурту» прихильників були й поляки та їх товариства, зокрема у Швейцарії. З ними Н. Кобринську об'єднували передові ідеї світового значення. І в подальші роки суспільної праці в Галичині та за її межами саме з польськими вона буде зустрічатися для обговорення важливих питань щодо спільної та злагодженої діяльності жінок. В Галичині побратими по суспільній діяльності, зокрема І. Франко, М. Павлик, розуміли важливість поїздки Н. Кобринської у Швейцарію, де повинна була вирішувати ряд важливих питань суспільного значення. Адже саме у Швейцарії вимушено проживали добре знайомі як Франкові, так і М. Павликові. Тому й зустрічі на швейцарській землі галичанки Н. Кобринської були очікувані навіть у самому польському товаристві в Цюріху, Берні та інших місцях цього краю. Про свої теплі зустрічі у Швейцарії Н. Кобринська буде розповідати трохи згодом у листах до Івана Франка. Важливо, що кожен лист містить багатий довідковий та особливо важливий матеріал. Так, в одному з листів до І. Франка 1887 року з Цюріха Н. Кобринська дуже щиро пише про перші кроки на чужій землі, але з особливо теплими і щирими зустрічами поляків: «Се вже десь записано в книгах нашої народної судьби, щоби на кожнім поступі подибати поляків» [2]. У листах до І. Франка, надісланих зі Швейцарії (Цюріху), Н. Кобринська якнайбільше уваги приділяє своїм знайомствам і діловим та приватним зустрічам з поляками. «В перших хвилях нашого прибуття до Цюріху колисьмо еще не знали куди і як рушитися, попалисьмо на поляків, і они нас взяли поміж себе. Внаслідок того вписалисьмося до товариства «*Uszęccej sie polskiej młodzieży*» [2].

Обом галичанкам – Н. Кобринській та С. Окуневській – приділили якнайбільше уваги представники Польщі в Цюріху, де активно працювало їхнє товариство, очолене відомими представниками нації, хоч і за межами краю. Н. Кобринську поляки приймали як уже відому суспільну діячку Галичини. Наталія відчула особливе й прихильне відношення представників Польщі в діаспорі та прихильне ставлення до неї професури і студентської молоді товариства. Будучи під свіжими враженнями зустрічей з поляками, Н. Кобринська не забарилася з листом до І. Франка. Об'ємистий опис зустрічей справляє враження доброго та навіть щирого й сердечного порозуміння в українсько-польських відносинах на ті часи, коли еліта Польщі за кордоном була зацікавлена у зв'язках з діяльною Галичанкою Н. Кобринською, як і з І. Франком. А в листі зокрема й розповіла побратимові по суспільній праці: «Мене то трохи забавило, що мали зо мнов троха клопоту, бо не

належачи ані до *uczających się ani też styl młodych*, взяли они то під загальне голо-соване і наділили мене якимсь надзвичайним гонором, таким самим правом має до їх товариства належати *Leź[miłkowski]* і *Limanowski*, котрий є в Цюріху, ...» [2].

Польська діаспора у Швейцарії, особливо студентство, як і їх наставники з польського товариства, кореспонденти польської преси отримали від щирої прихильниці їх добрих справ та праці в національних питаннях – Н. Кобринської – якнайбільше правдивої інформації про суспільні зрушення в Галичині та про головних діячів нашого Краю. А особлива їхня зацікавленість виявлялася до І. Франка, широкого розмаху його творчості та суспільної діяльності на той час і на перспективу, майбутнє. Не без уваги була й редакційно-видавнича діяльність Н. Кобринської та І. Франка, їх спільні плани видавничого характеру. Зрозуміло, що й листи Н. Кобринської до І. Франка зі Швейцарії рясніють запитаннями про можливість розповідати про нього особисто, про його плани, їх реальне втілення та широту громадської праці. Та й сама Н. Кобринська хотіла, як зазначала в своєму листі до поета, «сказати їм дещо більше про нас, русинів», тож відповідно й запитувала: «А Ви, що на тоє?» [2]. Якнайбільше розпитував про діяльність І. Франка (підкреслювала Наталія Кобринська), керуючий (*przewodniczący*) товариства «Польської молоді». І. Франко був згоден на правдиві інформації про діяльність свою та й про загальний суспільний рух на Галицькій землі, зокрема про жіночий рух, його широкий розмах. Тепер галицька діячка мала можливість розповідати польській діаспорі про справи жіночого товариства, про вже встановлені нею зв'язки з зарубіжжям та й про реалізацію видання першого жіночого альманаху, котрий взявся редагувати особисто І. Франко, одночасно погодивши багато суспільного значення питань з Н. Кобринською перед її поїздкою у Швейцарію. А щодо справи видання жіночого альманаху, то Н. Кобринська була переконана в успішному завершенні цього також не менш важливого пункту плану діяльності для суспільного поступу вже не тільки самої Галичини, а всієї України. Адже це добре розумів та цінував у суспільній праці Н. Кобринської поет. А польська діаспора у Цюріху вже в кінці липня одержала очікуване Галицьке видання «Перший вінок». Та й особисто Озаркевичівна в своєму листі з Цюріха повідомляла 1.07. 1887 року, що п'ять книжок цього альманаху було перевезено з допомогою Ольги Франко в зарубіжжя, зокрема в Цюріх [3].

Великою увагою у поляків в діаспорі користувалася преса – польська та українська, – що виходила в Галичині та особливо ті видання, що виходили в Галичині та в котрих друкував свої матеріали І. Франко. А готуючись до подорожі у Швейцарію, Н. Кобринська разом із С. Окуневською везли для діаспори достатньо «вантаж» не тільки для поляків, а й українців. Адже з відома І. Франка Н. Кобринська запланувала спеціально зустріти М. Драгоманова з родиною, Б. Лімановського з його сім'єю, що, як відзначала в листах, замешкав з дітьми і дружиною в дуже малому помешканні у Цюріху, а також мала у своєму плані звідти вийти на зв'язок з Ф. Вовком у Парижі та іншими відомими діячами.

Зустрічі та нові знайомства Н. Кобринської на швейцарській землі виходили далеко за межі самого Цюріха, у широке суспільне середовище цього краю. Цьому

сприяли зокрема працівники бібліотеки (читальні) «Polskiej młodzieży», де проводились засідання та зібрання широкого кола студентів та професорів. Навіть у листі до І. Франка писала про активну й широку діяльність товариства, наголошувала, що «они тут уряджують якісь екскурсії, то тим чином запізнала-м околиці Цюриху» [4]. Була задоволена перебуванням у товаристві поляків, підкреслювала своє щире ставлення до них та взаємне порозуміння, а в одному з листів виразно наголосила, що «добре триматися «Młodzieży» в Цюриху [2]. Не згасав інтерес Н. Кобринської до польських справ у їх Вітчизні, слідкує за польською пресою, котру отримувало їх товариство та бібліотека («Pogląd społeczny», «Ruch» та ін.). Перебуваючи значний час у середовищі польської діаспори в Швейцарії, у колах польської студентської молоді, спостерігаючи за їх діяльністю та, порівнюючи зі суспільними справами в Галичині, де керівне ядро очолював І. Франко, чималу допомогу надавав М. Павлик, Н. Кобринська до певної міри заглиблювалась у працю поляків навіть далеко від їх Краю. А порівнюючи їхню діяльність в умовах чужого, хоч і гостинного Краю далеко від Польщі, вона розуміла, що не все вдається їм зробити в чужині. Відчувався й деякий вплив теорій педагогічних та суспільних Климентини Гофман-Танської, про що згадувала також у листах до І. Франка. Та й намагалася особистою участю чи порадами допомогти у їх діяльності за кордоном.

Як на час перебування за кордоном, в Цюриху, так і пізніше Н. Кобринська старалася підтримувати встановлені зв'язки, передавала для польських студентів та їх керівництва польські друковані в Галичині матеріали, зокрема І. Франка та свої, включаючи й українські часописи. Була особливо задоволена, що з польською молоддю злагоджено співпрацюють їхні провідні й особливо авторитетні діячі, такі як Б. Лімановський, Дашинські Ф. та І. та інші, а серед них – і окремі особливо активні жінки. Характерно, що Н. Кобринська багато розповідала полякам про суспільну діяльність в Галичині, а рівно ж у листуванні з галичанами вела мову про польську діаспору, називала конкретні прізвища, імена та види їхньої діяльності. Велику прихильність відчувала до учасників польських повстань, їх соціалістів. «Тут є партія польських соціалістів, – писала в листі до І. Франка у травні 1887 року з Цюриха, – з тих знаю Дашинського, **малженьство** студентів Поплавську і Поплавського і Софію Познанську» [5].

Особливе захоплення у Н. Кобринської викликали окремі жінки, які були особливими в суспільній праці серед молоді за кордоном. І тут на виняткову увагу Н. Кобринської заслужила саме Софія Познанська. Її окремі статті з «жіночого питання» галицька діячка знала та читала в пресі про саму авторку. Адже ця авторитетна студентка філософського факультету Цюрихського університету заслужила на високі оцінки своєї діяльності та творчого рівня праць серед широких кіл діаспори, і не тільки польської. Особливо важливості на той час та актуальності у суспільно-політичному плані з-поміж інших Н. Кобринська надавала її праці «О фабричних правах в Англії». Конкретно й щиро про неї написала і в листі до І. Франка: «В 2-ім зошиті «Ateneum» є її розправа «О правах фабричних» в Англії», – дуже цікава дівчина, ходить на виділ філософічний» [5].

Знайомство Н. Кобринської з польською діаспорою, широкими колами студентства у Цюріху, а також широкими колами їх же знайомих на околицях міста, та особливо зустрічі з польськими соціалістами (серед них брати Дашинські та дружина Фелікса - Зофія) залишилися не тільки добрим спомином авторитетної на той час Галичанки, а переросли у ділову дружню співпрацю на тривалі роки. Особливо ця дружність вкоренилася у довготривалу зрозумілість суспільних справ обох націй через працю Б. Лімановського та всіх Дашинських, котрі були постійно у добрих відносинах з галицькими діячами, зокрема з І. Франком. Широка суспільна й творча діяльність членів товариства «Польської молоді» та його керівництва – справжніх польських авторитетів того часу – сприяли Н. Кобринській у розширенні зв'язків за кордоном та великою мірою сприяли новим її знайомствам з особливо заслуженими представниками національного руху в Польщі 60-70-х років XIX ст. Для Н. Кобринської – відомої в широких колах суспільних як організаторки жінок для громадської праці в Галичині, головним чином знайомство та й участь у авторитетному польському товаристві не була лише особистим зацікавленням, а головне – ґрунтом для співпраці в ім'я добра і поступу обох націй. Це досконало розуміла і Н. Кобринська, і галицькі діячі в особі І. Франка (з його ж благословення й поїхала Озаркевичівна в Швейцарію та, очевидно, й не без його важливих доручень), М. Павлика та інших представників національного (іменованого в тодішньому часі «соціалістичним») руху в Галичині. Зважимо на одну серед інших важливих засад до не просто зацікавленень діяльної Галичанки працею громадською і політичною польської діаспори. Перебуваючи довгий час у Швейцарії (зокрема в Цюріху), Н. Кобринська не залишається байдужою до побутових і соціальних умов життя і праці польських діячів. Адже знала багатьох особисто навіть, крім Б. Лімановського, окремих – з розмов про справи польської нації, котрі велися у «Товаристві», за їх виступами та навіть за явно виявленою до них великою повагою молоді та професорів. Польська діаспора жила у Швейцарії не розкішно, особливо ті, хто був у зарубіжжі з родинами, як і Б. Лімановський. Про це досить часто писала й широко аргументувала у листах до І. Франка з Цюріха. Та й у пізніші роки згадувала в листах до різних адресатів, виявляючи щиру симпатію до передових людей Польщі тих часів. Тверде переконання Н. Кобринської щодо поєднання сил передових діаспорних польських та суспільних представників галицьких було важливою справою тих часів, сприяло загальному поступу як українців, так і поляків, що виявилось особливо під час так званого «соціалістичного» процесу в Галичині на 70-і роки XIX ст. Характерно, що Н. Кобринська, як суспільна діячка та письменниця, намагалася, як це помітно у її кореспонденції, особливо до І. Франка, як головної особи суспільної праці в Галичині, якнайбільше дізнатися про кожного польського представника нації, котрі жили в Швейцарії. І на особливому місці був завжди Б. Лімановський, брати Дашинські та й інші авторитети польського Краю. Тому чимало запитань про польських діячів вона ставила у листах саме І. Франкові, котрий знав про них достатньо багато. Ці факти говорять про Н. Кобринську, котру знали не тільки у слов'янському світі,

про її невтомну суспільну діяльність, а й цінували в широких колах інших земель, вважаючи великим авторитетом жіноцтво взагалі. Адже широкий світ знав про її намагання прокладати шляхи до єднання жінок різних націй і народів для великої справи та поступу й творчої співпраці в суспільстві. І багато з таких назрілих на той час проблем вона порушила в Галичині, згуртовуючи українське жіноцтво своєї Вітчизни для суспільної праці та й заговорила сміливо про не менш важливі проблеми в зарубіжжі, як також наголошувала про це й до своїх адресатів, видатних діячів Європи й світу. Саме тому зрозумілим залишається на всі часи та й –ліття щире розуміння піднятих Н. Кобринською виняткової ваги ідей, котрі щиро й з усією відповідальністю та зрозумінням схвалив Іван Франко, свідомо розголошуючи про її так важливу справу, та не тільки для самого українства рідного Краю, а об'єднання сил українських у світовому масштабі. Саме у такій надто важливій національного спрямування справі І. Франко виніс ідею також не менш важливу – створити спеціальне видання (журнал) під назвою «Братство», про що особисто широкі кола діячів в Україні та зарубіжжі. Характерно, що саме Н.

Кобринській він і запропонував дати назву цьому виданню. Про заплановане видання знала й польська діаспора у Швейцарії. Та й Н. Кобринську єднало з діаспорою розуміння важливих національних справ своєї та ближчих націй. А в своїх листах вона то інформує, то у деталях розпитує про багатьох ділових людей Польщі, зокрема про Дашинського. «До тепер мені дуже подобається, - писала І. Франкові з Цюріха. – Если Ви его добре і з доброї сторони знаєте, то напишіт[ь] до него через мене (та залучіт[ь] до мого листу) кілька слів – він буде дуже рад. Так думаю по тім, що він о Вас говорит[ь]» [5]. А вже на особливу увагу Н. Кобринської заслужив Болеслав Лімановський. А зустріч була особлива й залишилася на довгі роки в пам'яті та й без сумніву – на все її життя. Особливо важливим для Н. Кобринської було і те, що він схвалював підняті (Н. Кобринською) питання суспільного значення, підтримував її ідеї «жіночого питання». Його особа часто згадувалася у листах не тільки до І. Франка чи М. Павлика, а й до багатьох адресатів за межами Галичини чи навіть України. «З Лімановським я ще не бачилася, повідомляла І. Франкові у листі з Цюріха 24 травня 1887 р. , – але маю надію незадовго побачитися – один з «Młodzieży» уже о тее старався» [5]. Як переконує лист Н. Кобринської до Ольги Франко від 1 липня 1887 року з Цюріха, зустріч з цим видатним польським діячем Б. Лімановським відбулася в дружній і теплій розмові, торкалася різних тем життя і суспільних порядків, розвитку культури та літератури та серед важливих було «питання жіноче». Щира розповідь Н. Кобринської про зустріч з видатним поляком сусіднього Краю переконує, що прогресивних діячів цих двох націй єднали значимі поступові ідеї та суспільні справи, а особиста дружба і злагожденість у праці примножували добро для народу українського і польського. Та й українська діаспора у зарубіжжі з симпатією ставилася до представників Польщі (М. Драгоманов, Віденські «січовики» та ін.). А для Н. Кобринської були цікавими й праці Б. Лімановського на важливу тематику, тут його творчо-наукова праця була інтенсивною, незважаючи навіть на досить складні умови для побуту та соціальні про-

блеми, які потрібно було вирішувати у Швейцарії. Навіть Н. Кобринська, будучи у Цюріху та очікуючи повідомлення на зустріч з Б. Лімановським, деколи й М. Павлика інформує в листі про деякі життєві ускладнення в досягненні результату щодо адреси Б. Лімановського. «Лімановського адреси не знаю, - [6], а далі додала, що «... він «мешкане часто змінє» [6]. А для полегшення потрібного зв'язку між М. Павликом та Б. Лімановським пропонує М. Павликові, щоб надсилав листи на адресу Софії Окуневської, а «она йому доручить» [6].

Здруженість особиста й суспільні справи поєднали з Б. Лімановським і самого І. Франка. Саме у листі до Ольги Франко Озаркевичівна досить виразно зазначала, маючи на це підстави та певне право на прихильне сприйняття: «Лімановський віддає Вашому чоловікові сердечний поклін. Він має надію зістати доцентом на тутешнім університеті, тепер сидить в однім покою з трьома своїми пустакками, котрі йому папери розтягають по цілій хаті» [6]. Н. Кобринська по особливому ставилася до своїх знайомих у Цюріху, зокрема до значного числа людей у товаристві польської «Młodzieży». Задоволена була на всі подальші роки від набутих свіжих освітніх знань, слухаючи кваліфікованих професорів та зокрема майже повний курс лекцій у професора Ю. Пляттера з політичної економії, в тому числі з важливих проблем міжнародного руху, а також про нові ідеї, зокрема «комуністичні», як підкреслювала Н. Кобринська. Суспільно-політичне життя в Цюріху, де важлива роль у діяльності польського товариства була особливо відчутна, все мало значний вплив на Н. Кобринську, котра в його середовищі стала майже своєю людиною. Її цікавило в діяльності поляків на зарубіжжі абсолютно все у діяльності і кожна їх особистість, котру не могла не запримітити суспільна діячка з Галичини. На особливу увагу заслужила в «Młodzieży» майже незамінна, але вельми оригінальна особа діяча видатного та заслуженого на ті часи. І Кобринська пише про нього у листі до І. Франка за своїми власними спостереженнями, що і є (а для неї це було характерною ознакою творення на відстані певного портрета) дуже своєрідною формою (манерою) «писання» нашої землячки-письменниці. І подала цей своєрідний портрет, словесний портрет НЕВІДОМОГО, назвавши його в листі – «ОДИН ПОЛЯК»: «Однак з тих всіх найбільше мене інтересує один поляк, котрому, відай, уже ніколи не вертати до свого краю, его часом бачу в читальни «Polskiej młodzieży» [5]. І Наталія Кобринська в листі веде далі мову про цю особистість, немов продовжуючи спеціальне спостереження на відстані: «На засіданнях він сідає, звичайно, в найтемніший кут, та по часі усі до того кута звертаються. Він старший від них усіх не лиш роками, але умом. Ум того чоловіка пробивається не лиш в кождім слові, але в кождім усьміху его лагідного лица і погляді великих сумних очей, при тім має бути дуже чесного характеру.» [5].

Тривалий час Н. Кобринську єднали узи дружби з польською родиною Вислоухів – Болеслава та Марії, котрі жили у Галичині з 1885 року, зокрема у Львові. Н. Кобринська досить давненько їх знала, високо цінувала їхню діяльність серед громадськості Галичини. Та й широкі суспільні кола нашого Краю не залишалися байдужими до Вислоухів та їх діяльності. Навіть у середовищі українських жінок,

де готувалося видання першої збірки – альманах «Перший вінок», Н. Кобринська доконче хотіла помістити у ньому дещо з матеріалів Марії Вислоух. Про свій намір у цій справі вона інформувала у зарубіжжя М. Драгоманова та І. Франка у Галичині (у Львові). Їхні дружні відносини тривали і в подальші роки, коли Вислоухи переїхали на постійне проживання до Польщі, велося й листування. Н. Кобринська сподівалася і в пізніші роки – 90-ті підтримувати тісний контакт з ними, надсилати Марії Вислоух деякі потрібні матеріали про жіночий рух, щоб друкувати у польській пресі. Так, провівши 1 вересня 1891 року жіночі збори (з'їзд) у м. Стрию, Н. Кобринська спеціально надіслала для М. Вислоух у Польщу матеріали його проведення: «Справоздання» та «Відозву до усіх жінок без різниці народности і віросповідання», як і повідомляла про це у листі до М. Павлика у жовтні 1891 року, зазначивши конкретно: «у трьох примірниках на руки Вислоухової, щоби она в відповідних помістила...» [18]. І хоч з невідомих причин ці матеріали не були надруковані у Польщі, Н. Кобринська постійно підтримує польське прогресивне жіноцтво, сприяє його діяльності, позитивно оцінює працю Марії Вислоух як для Галичини, так і в Польщі після переїзду зі Львова. А зважаючи на непередбачувані труднощі щодо друкування своїх матеріалів, надісланих Марії, Н. Кобринська виходить з небажаного положення і передає другі примірники матеріалів про Стрийські жіночі збори у газету «Нова реформа». Загальна повага та порозуміння характеризують Н. Кобринську у взаєминах з М. Вислоуховою та й іншими польськими жінками, діячками жіночого руху. Їхні добрі стосунки ніби усталилися ще більше після переїзду родини Вислоухів. Вихована у високому патріотизмі до своєї Вітчизни, Н. Кобринська жила і працювала для високої ідеї об'єднання жіноцтва широких теренів, навіть поза Галичиною і не таїла свого доброго ставлення до близьких і дальших сусідів, зокрема поляків. Це добре відношення підтверджують поляки, видатні діячі Польщі, що знаходилися в зарубіжжі, особливо у Швейцарії (Цюріху). Навіть у своїх листах до знайомих жінок в Україні та за її межами, зокрема до чешки Вільми Соколової-Зайдлевої вона з приємністю згадує про діяльність Марії Вислоух, заслужено і високо, підкреслює з боєм у серці, що у зв'язку зі смертю Марії Вислоух знімаються й переслідування її як громадської діячки. (Див. лист до В.Соколової 1908 року). Про велику приязнь та взаємні симпатії нашої землячки Н. Кобринської до М. Вислоух засвідчує й лист Озаркевичівни, написаний з досконалим знанням та гарною польською мовою, з винятковим умінням укладати листи як своєї форми «твори», котрі й на сьогоднішні часи дають можливість відчути «ДУХ ЧАСУ» багатьох видатних представників націй, котрі невтомно працювали для поступу. Не можна не згадати ще одну серед багатьох рис характеру діячки Н. Кобринської – що її ніколи не полишала щира й постійна приязнь до передових польських представників у різні роки, впевнено й об'єктивно та заслужено оцінювала їх суспільно-політичну працю. Ніколи не шкодувала на їх адресу доброго та правдивого слова.

Цікавлячись широкою діяльністю поляків у зарубіжжі, вона досконало знала щирю й плідну працю польських представників у австрійському парламенті у Від-

ні, писала про них у доброму плані у листах до знайомих людей, навіть чеським діячкам жіночого руху, у Наддніпрянщину та на інші терени України. З великою увагою стежила за їх діяльністю у парламенті та навіть у листах до Вільми Соколової-Зайдлевої у Прагу (від 21.02. 1907) вважала сказати правду життєву: «Німцям вже забагато «польського кола» в парламенті, так і не на руку їм русини, підпороючі у Відні поляків» [15]. Підставою для такого твердження про поляків була широка поінформованість Н. Кобринської, отримувана на протязі довгих років від її батька – о. І. Озаркевича, котрий біля 20-ти років залишався діяльним суспільним працівником у парламенті в Відні та у самій Галичині. Однак при всій симпатії до кращих представників польської нації, зокрема у зарубіжжі, до діячів культури, літератури та політики, Н. Кобринська не перебільшувала їх ролі та значення у суспільно-політичному житті того часу, будучи вимогливою найперше до себе, і від своїх побратимів-галичан, зокрема М. Павлика, вимагала правдивого й об'єктивного висвітлення багатьох питань, особливо тих, що стосувалися українсько-польських взаємин. Навіть не схвалювала думок та висновків М. Павлика про діяльність поляків у Галичині, вважаючи неправомірним говорити та писати неправду. Гостро поставилася до фактів викривлення у поданому звіті про жіночі збори у м. Стрию в 1891 році, зокрема щодо «згоди з поляками». Тому не забарилася з листом до М. Павлика вже у січні, в якому категорично заговорила з ним як керівник жіночого руху та висловила свій погляд про недозволенність його тлумачення в «Правді» (№№ 11 та 12 за 1891 рік). «Я боюся, – писала у листі М. Павликові від 14 січня 1890 р. не тільки від себе, а головню – від народу Галичини – і не тільки, – чи Ви в своїм «Народі» не поповнили той сам блуд, що «Правда», а іменно, що в програмовій статті згадалисти про згоду з поляками. Се не мило вражає русинів, а такі чувства, при видавництві котрого екзистенція не певна, повинні шануватися. Тим більше, що фактично ми лиш тоді моглибсьмо погодитися з поляками, коли б они, жиючи на Руси, признали усі належачі русинам права, а ми мусимо тільки сил і часу тратити, щоби від них видерти найсвятіші наші права, а властиво найсправедливіші» [18] І далі додала: «То ж належало би нам підносити лиш факти, де поляки дійсно зрозуміли, що они винні народови, серед котрого живють» [18] І хоч письменниця й суспільна діячка достатньо обізнана та аргументовано подавала М. Павликові факти із життя русинів у Галичині, але вважала абсолютною необхідністю чимало питань із русько-польських відносин обговорювати з радикалами тільки під час зустрічей, а не вирішувати у формі листування. Тим більше, що це справи суспільно-політичної важливості, і Н. Кобринська навіть не хотіла у тих питаннях полемізувати у листах до М. Павлика (20 серпня 1891). Тому категорично йому й зауважила: «Най усе йде по правді, нащо робити поляків більше поступовими, ніж они є на правду» [18].

А як багато важливих питань вона мала змогу вирішувати та й вирішувала з польською діаспорою у зарубіжжі! Це можна тільки подивляти навіть у сьогодні. І як у багатьох проблемах суспільного та політичного значення вона сходилася думками та й поглядами з поляками, що представляли польську націю за

кордоном. Та про найменші неточності чи недомовлення з ними у Швейцарії не вела найменшої мови у своїй кореспонденції. За те Кобринська – суспільна діячка і людина з особливою увагою, дбала про злагодженість у здруженій співпраці з поляками у діаспорі, писала про це й у листах до І. Франка. Її відношення до поляків відзначалося правдивістю й чесністю. Адже правда – це її коронна риса виховання родинного у патріотично-національному дусі. І залишалося все це честю дому о. І. Озаркевича і законом життя самої Наталії. Очевидно тому багато її листів до різних адресатів і написані серцем русинки-українки, зокрема до жінок у Чехію, у Наддніпрянщину, Буковину та за межі України. Та особливе місце займає лист Н. Кобринської до діячки польської нації Марії Вислоухової, у котрому виражає багато симпатії до неї та по-особливому прихильного ставлення. Досконале знання польської мови допомагало Н. Кобринській на протязі життя вивчати класику, а також досконало вчитуватися і виrozumівати сучасну польську (попри інші) літературу та літературну критику. Н. Кобринська добре орієнтувалася і в польських літературних напрямках. Склалось у неї і певне уявлення про розвиток матеріальної культури, польського фольклору та етнографії, і в усьому знаходила багато близького та спільного з українським. Глибоке розуміння всіх аспектів польського життя, культурно-освітнього і політичного рівня допомагало Н. Кобринській бути об'єктивною при аналізі художньо-мистецьких творів письменників та художників Польщі. Так, цілком виrozumіло та з повагою поставилася до письменниці Марії Шеліги при розгляді її твору з життя молоді Паризького університету під назвою «*Na przebój*» («На пролом»), виданого у 1889 р. в Кракові. І все ж рецензентка Н. Кобринська мала деякі застереження відносно «жіночого питання», що ставилося у повісті польської авторки.

Серед кращих письменниць Польщі Н. Кобринська ставила Елізу Ожешко, належне місце в польській літературі визнавала і для Габріелі Запольської та й іншим, у творчості яких великого значення надавалося темі долі жінки. Глибокі знання й розуміння польської літератури давало можливість українській письменниці з Галичини робити цікаві зіставлення та порівняння як зі своїми, так і інших вітчизняних письменників творами, а також творами зарубіжної літератури. Великий інтерес представляли для Н. Кобринської твори Люціана Ридля, новели Віктора Гомуліцкого (псев. *Fantazy*), про що писала навіть у листах, зокрема до Бориса Грінченка. [13]. Чимало цікавого знаходила для себе й у творчості Бжезовського, зокрема зближення зі своїми оповіданнями.

Аналізуючи твори окремих письменників нашої нації, звертала увагу на зближення та й спільність в ідейному та художньому плані, про такі особливості часто писала у листах до різних кореспондентів, і в них чимало сказано про твори наших та польських авторів. Так, у листі до Дениса Лукіяновича (1912 р.) писала: «Ваш «Філістер» належить до таких творів, як «*Opinina*» *Verenta*, «*Płomiene*» *Brzozowskiego*, «Жит[т]я» *Арцибашева*». [7].

На особливу увагу Н. Кобринської заслужили твори класика польської поезії Адама Міцкевича. Протягом всього життя вона пронесла велику любов до його ві-

чно живого й сердечного слова. Високо цінувала не тільки його оригінальні твори, а також переклади поезії Байрона. Про нього писала у листах до М. Коцюбинського, із задоволенням наводила приклади перекладів із творів Байрона, підкреслювала при цьому, що «... ті слова (уривок навела в своєму листі) як раз підходять під Вашу жіночу креацію Соломія» [19].

А вже про Н. Кобринську мав право по-особливому заговорити старійшина української класики навіть у листах до неї особисто. Так, у листі до талановитої Галичанки у 1900 році Іван Нечуй-Левицький написав: «Ви добре знаєте польських письменників – Ожешко, Крашевського, Сенкевича...» [11, 128], при цьому наголошував на великій силі, міцності і таланту А. Міцкевича. Адже Н. Кобринська визнавала А. Міцкевича представником польської школи романтиків, як в українській – Т. Шевченка.

Мала свій погляд та зрілу думку про твори «модерні» певного часу в українстві, як і в польській літературі. Вважала, що «модерн» має своє право на життя та суспільну об'єктивну оцінку. Адже і сама деякі твори писала з погляду на «психологічні обсервації», як зауважувала навіть М. Павликові 1899 року в окремих листах до нього. Не **скривала**, що і такий польський критик, «прихильний критик, як Сроковський ткнув «Przybyszewskima» [18]. У своїй практиці письменниця мала й критичного характеру і спрямування статті, але завжди керувалася думкою, що для того, щоб когось критикувати, насамперед потрібно глибоко знати його творчість. Цього погляду завжди дотримувалась, розглядаючи і творчість не тільки Пшибишевського, а й інших зарубіжних письменників. «Я сама не одно закинула би Пшибишевському, - писала у 1902 році М. Коцюбинському, – але все-таки думаю, як хто-небудь береся якого автора критикувати, повинен найперше добре зрозуміти его» [19]. Вона вважала доконче не тільки корисним, а й потрібним для суспільства, щоб про письменника розповісти правду, котра потрібна читачам. З такого міркування нею і була написана стаття про Ібсена, яка «звернула загальну увагу поляків» [12], «вже таке моє щастя. – писала у цьому ж листі Н. Кобринська, звертаючи увагу на різні думки критиків щодо своєї статті про Ібсена, одні хвалять більше, ніж заслугую, а другі ганяють» [12].

Упродовж всіх років свого далеко небуденного життя та незвично широкого розгалуження суспільної діяльності Н. Кобринська з великою увагою стежила з діяльністю польських жінок у Галичині та у їх Краю, говорила у своїх виступах і писала в листах до багатьох адресатів про досягнення польського жіноцтва, раділа від успіхів і русинок, об'єднаних у товариства. В листі до В. Соколової-Зайдлової від 28.04. 1900 р. добре розуміла і те, що польські жінки мають більшу підтримку та допомогу для своїх товариств. І як би не було важко працювати для українства у своєму Краю, все ж мала право гордитися заслужено і впевнено. І її ж невтомна праця з «жіночого питання» сприяла розгортанню жіночого руху за межами Галичини, зокрема в Польщі. «Будь-що будь, а все-таки моїми заходами зробилось те, що руське жіноцтво значно не скажу випередило, а упередило на кілька років жіночий рух між поляками, то значить, що польки, котрі вже тепер на поли жіночої

справи значні мають здобутки, в кілька літ доперва за русинками розпочали той рух. Тепер вже вони, безперечно, мають більші здобутки від русинок; що робити, вони сильніші, а сильні від усюда скорше до усього доходять» [15].

Н. Кобринську характеризує постійна увага до польських суспільних діячів та письменників, а також критиків у Польщі й у діаспорі, а рівно ж у Галичині. Ї була вельми задоволена правдивим критичним поглядом та оцінкою її праці письменницької та суспільної з боку поляків. Бо ж і І. Франко, М. Павлик у польській пресі, а «Варшавська правда», «Кур'єр Львівський», «Нова реформа», «Голос» («Głos»), «Рух», «Дзеннік познаньські» та ін. і привертала її увагу суспільними проблемами.

Польська прогресивна критика, як і широка громадськість високо оцінювали працю організаторки жіночого руху в Галичині. Захоплення у польських читачів викликали художні реалістичні твори Н. Кобринської, її суспільного значення різної тематики статті. Як згадувала в листах, зокрема й до М. Павлика 1899 р., «Чужі критики раді, бачуть у мене: «Nierospolity umuśl wielkiej twórczej wyobrazni I krew serca» [18]. Була задоволена від дружньої підтримки її діяльності в Галичині, зокрема в справах встановлення зв'язків у дальших Землях та Краях, щоб об'єднувати жіноцтво для суспільної діяльності. Навіть у своїй статті «Про первісну ціль товариства руських жінок у Станіславові, зав'язаного в 1884 р.» Н. Кобринська з вдячністю згадала, що «дуже прихильно» [Н. Кобринська. Вибр. Твори, 1958, стор. 315] відізналася польська преса «Gazeta Narodowa», «Ateneum», «Prasa» про жіноче товариство українських жінок. У числі перших, як відзначала Н. Кобринська у листі до Олександри Куліш 1887 року, згадуючи про вихід альманаху «Перший вінок» та його оцінку, були «Варшавські польські часописи» [14]. Жвавий інтерес серед польських передових кіл викликала її творча праця. «... У польській літературі, – писала у листі до С. Єфремова в 1902 році, – появилися найновішими часами фольклористи в поезії і повісті. Приклонники того рода писання, помимо народного антагонізма, звернули і на мене увагу» [8]. Непоодинокі приклади знаходяться у її листах до М. Коцюбинського, І. Нечуя-Левицького, М. Павлика та інших людей про те, що критика не дуже уважна до польських письменників «модерністів», котрі потребують також належної уваги та правдивого і щирого слова для своєї оцінки. Цікавими для поляків були й матеріали, друковані у польській пресі про Н. Кобринську, її талант митця та організатора у галицькому суспільстві. Особливе захоплення у поляків викликала видавнича діяльність галицької діячки. Відома польська письменниця Еліза Ожешко захоплювалась особою видатної Галичанки. І. Франко в листі до Е. Ожешко від 31 березня 1886 р. радив прочитати «наших галицьких писателів» Федьковича і Кобринську, яка видала «цікаву новелу «Задля кусника хліба», а «тепер лагодиться видавати «Жіночий альманах» [10, 118] Не оминав польський читач і фантастичні твори Н. Кобринської. У листах, котрі отримувала від прихильників свого таланту, були високі похвали. «Щодо фантазійних моїх творів, – розповідала в одному з листів 1899 р. до М. Павлика, – то засталам також

письмо (тоді, коли і листи з України) від одного поляка: «Fantazyjny twory Pani są [dzałem]- nierozb. K. Kp.] niepospolitego umysłu i twórczej uogobrazni» [18]. На- снажені високою ідейністю та художньою довершеністю, твори Н. Кобринської ще за її життя з'явилися у перекладах на польську мову. Вже перше оповідання «Пані Шумінська» вийшло у перекладі Володимира Масляка (Sędzslaw) в газеті «Дзєннїк Познанські» («Dziennik Poznański»). Омелян Огоновський у своїй «Історії літератури руської» (1893) писав у примітці: «...Маслякові «Пані Шумінська» сподобалась так дуже, що він зробив переклад сего оповідання задля того, щоб його надрукувати в фелетоні газети «Dziennik Poznański» [16]. Повторний переклад цього твору появився окремим виданням у друкарні цієї ж газети. Через певний час цей же твір переклав також польською мовою Владислав Оркан (1902р.), котрий також перекладав твори Ветлини, Маковея та інших авторів польською, а власні твори – українською мовою. Його ж заслугою є видання прозових творів українських письменників у 1908 році – «Антологія», де поміщена повість Н. Кобринської «Дух часу» у перекладі В.Оркана.

Своїм художнім багатством, невичерпними скарбами народної творчості повернули увагу поляків і «Казки» Н. Кобринської: «Коли вони лиш появлялися (Вислоухова - К. К.) дуже хвалила», – писала у 1904 році до Ганни Барвінок Н. Кобринська. Свого щирого ставлення до польських письменників, суспільних діячів та діячів культури Н. Кобринська не **скривала**, про це відверто говорила, писала. «... Одна польська газета з передових Краківських часописей [...] мене знов хвалить, - писала Н. Кобринська в 1900 р. у листі до О.Кобилянської, – очевидно маю щасте до поляків. Ви виобразовались на німецькій літературі, а я – польській, тому-то Вас люблять німці, а мене поляки. Для них я перворядний артист... » [9].

Своє взаємне дружнє ставлення до Н. Кобринської поляки часто підтверджували на сторінках своїх загальнокультурних видань пізніших років («Енциклопедичний словник», «Польська енциклопедія», «Мала польська повсьхєна енциклопедія»), подавали про видатну українку досить вичерпні інформації для своїх читачів.

Невтомною суспільною працею Н. Кобринська заслужила велику шану поколінь українців та демократичної Польщі. Діяльність письменниці взагалі, із проблеми «жіночого питання» зокрема, була гідним прикладом для наслідування польськими жінками, котрі прийшли в літературу та суспільне життя за покликом «ДУХА ЧАСУ», проголошеним саме мужньою і працьовитою для Вітчизни, її поступу Н. Кобринською.

Всіма прогресивними заходами вона сприяла об'єднанню українців із поляками, зокрема з польськими провідними діячами для зближення у слов'янському та й ширшому плані, для втілення в життя високих національних ідей. Важливим справам суспільно-національним присвятила своє життя, а багатогранною діяльністю примножувала національну скарбницю рідного Краю. Н. Кобринська жила й працювала в «дусі часу», дбаючи про поступ для України, слов'янства і світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автобіографія Н. Кобринської // Наталя Кобринська. Вибрані твори. К.: Державне видавництво художньої літератури, 1958. – 418 с.
2. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд 3, од. зб. 1608.
3. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд 3, од. зб. 1606.
4. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. Фонд 3, од. зб. 1602.
5. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. Фонд 3, од. зб. 1615.
6. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. Фонд 3, од. зб. 16.
7. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. Фонд 13, од. зб. 24.
8. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. Фонд 13, од. зб. 5.
9. Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України. Фонд 14, од. зб. 770.
10. Возняк М. С. Еліза Ожешко і Іван Франко у взаємному листуванні // Возняк М. С. З життя і творчості І. Франка. – К.: Видавництво АН УРСР, 1955. – 303 с.
11. Возняк М. З листування Івана Нечуя-Левицького з галичанами // Науковий збірник за рік 1927. Записки Українського наукового товариства в Києві. Т. XXIV. – с. 7- 133
12. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Фонд 1. Од. зб. 27895.
13. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Фонд III. Од. зб. 378428.
14. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Фонд I. Од. зб. 31100.
15. Літературний архів музею в Празі.
16. Огоновський О. Наталя Кобринська // Історія літератури рускої. Написав Омелян Огоновський. Львов. Накладом наукового Товариства імени Шевченка, 1893. Частина III. 2 відділ. – С. 1263- 1305
17. «Першому українському борцеві за права жінки». Львів, 1921, с. 5-6.
18. Центральний державний історичний архів України у Львові. Фонд 663, оп. 1, зв. 20, спр. 219.
19. Чернігівський літературно-меморіальний музей Михайла Коцюбинського. Фонд А -1768.